

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات ، ابتکارات و
نوع آوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه رازی است

دانشکده علوم اجتماعی
گروه علوم سیاسی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته ی علوم سیاسی

عنوان پایان نامه

**از حدود تا هژمونیک شدن گفتمان اصلاحات؛ (با تاکید بر سوژگی سیاسی طبقه
متوسط جدید)**

استاد راهنما:

دکتر طهماسب علیپوریانی

استاد مشاور :

دکتر قدرت احمدیان

نگارش:

فرزاد نسیمی پور

اسفند 1390

تقدیم

با نهایت افتخار و امتنان این رساله را به دوست گرامی تقدیرم آقای

جهانبخش سلیمی

تقدیم می‌کنم.

امیدوارم همچنانکه به ما آموخته‌اید

علی رغم تمامی ناملایمات و ناهمواری‌ها، کماکان مروج فضیلت و مبلغ

اندیشیدن باشید.

پاسکداری

این مجال وظیفه خود میدانم که از زحمات بی دریغ استاد کرامت‌مندی جناب دکتر طه‌اسب علیپوریانی، چشم و چراغ محفل عالمان و دانش‌دوستان و اسکنده علوم اجتماعی و اسکنده رازی، پاس‌گذاری کنم و امیدوارم بتوانم حق شاکردی ایشان را به نیکی ادا کنم.

به همین ترتیب مراتب ادب و احترام خود را محضر استاد بزرگوارم جناب دکتر قدرت‌احمدیان، قلب‌پنده علمی و اسکنده علوم اجتماعی دانشگاه رازی عرض می‌کنم.

بمخنین از اساتید محترم گروه علوم سیاسی جناب دکتر مسعود انخوان کاظمی، دکتر محمد ابوالفتحی و دکتر بنزاد خامه‌ای قدردانی می‌کنم.

از پدر و مادرم تشکر میکنم و از همسر مهربان و دلسوزم خاطره‌عباسی که در طول تدوین این رساله بهواره یار و یاور من بود و بهمخنین در امر تایپ و نگارش این اثر مایاری نمود، نهایت قدردانی و سپاس را دارم.

پایان بر خود لازم می‌دانم که از دوستان عزیزم حمید خدروسی، سیروس امید، امیر قاسمی، مختار نوری، توفیق صادقی، مهران کرمی، یونس جهانبانی، غلامرضا آزادی، نسیم فضلعلی، رضاستمی، فریبارضایی، فرزاد احمدیان، رضا امیری و... تقدیر و تشکر کنم.

چکیده

پایان نامه پیش رو درصدد ارزیابی نقش و جایگاه طبقه متوسط جدید در فرآیند شکل گیری اصلاحات سال 76 از منظر روش تحلیل گفتمان است؛ در این راستا ما ضمن بررسی تئوریک طبقه متوسط جدید، به بررسی منازعات گفتمانی طبقه متوسط جدید با گفتمان های مسلط در فاصله زمانی 1304 تا 1376 پرداخته ایم. طبقه متوسط جدید در دوران قبل از انقلاب در چهارچوب گفتمان های دموکراسی خواهی، سوسیالیسم و مقاومت اسلامی و در دوران بعد از انقلاب اسلامی در چهارچوب گفتمان اصلاح طلبی و نواندیشی دینی به رقابت با گفتمان های مسلط هر یک از این دوره ها برخاست. در حقیقت هژمونیک شدن گفتمان انقلاب اسلامی ماحصل ائتلاف نیروهای مدرن و سنتی جهت براندازی حکومت پهلوی بود؛ اما پس از آنکه طبقه متوسط سنتی قدرت سیاسی را در دست گرفت، موفق به حاشیه راندن معانی و نشانه های طبقه متوسط جدید شد و گفتمان سنت گرایی ایدئولوژیک را در سپهر سیاسی ایران برجسته و هژمونیک نمود. دهه اول انقلاب اسلامی دوران اوج و اقتدار گفتمان سنت گرایی ایدئولوژیک بود. در این شرایط طبقه متوسط جدید در وضعیت «موقعیت سوژگی» قرار داشت و تنها می توانست در درون دایره ترسیم شده ی نشانه های گفتمان مسلط عمل کند. پایان جنگ، ارتحال امام خمینی و بروز مشکلات و نابه سامانی های اجتماعی-اقتصادی بسیاری از دال ها و نشانه های گفتمان مسلط را بی قرار کرد. بروز این بی قراری ها، منزلت انحصاری گفتمان مسلط در تولید معنا و اقتدار گفتمانی آن را زیر سوال برد. در این وضعیت طبقه متوسط جدید با استفاده از آزادی عملی که به دست آمده بود، توانست به تولید معنا و ایفای نقش در منازعه با گفتمان مسلط بپردازد. در حقیقت دهه دوم انقلاب دوران انتقال طبقه متوسط جدید از «موقعیت سوژگی» به «سوژگی سیاسی» است. بر این اساس این طبقه با مفصل بندی خرده گفتمان های نواندیشی دینی و اصلاح طلبی فضای جامعه را متاثر کرد و توانست در سال 76 قدرت سیاسی را برعهده بگیرد.

کلیدواژه ها: طبقه متوسط جدید، انقلاب اسلامی، گفتمان اصلاحات، موقعیت سوژگی، سوژگی سیاسی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات
2	1-1-1- طرح مسئله.....
3	2-1- پیشینه و ادبیات موضوع.....
3	1-2-1- کتاب ها
4	1-2-2- پایان نامه ها.....
5	3-1- سوال اصلی پژوهش.....
5	4-1- فرضیه تحقیق.....
5	5-1- روش آزمون فرضیه پژوهش.....
5	6-1- محدودیت و محدوده پژوهش.....
6	7-1- اهداف پایان نامه.....
6	8-1- اهمیت، ارزش و کاربرد نتایج پایان نامه.....
6	9-1- سازمان دهی مطالب پژوهش.....
	فصل دوم: مفهوم طبقه: مفاهیم و مولفه ها
9	1-2-1- نظریات محافظه کار.....
10	2-1-1-1- ناتورالیست ها.....
10	2-1-1-2- افلاطون.....
11	2-1-1-2- ارسطو.....
12	2-1-2- کارکرد گرایان
12	2-1-2-1- دور کیم.....
13	2-2-1-2- تالکوت پارسونز.....
14	2-1-2-3- دیویس و مور.....
15	2-3-1-2- داروینیست های اجتماعی
16	2-1-3-1- ویلیام گراهام سامنر.....
16	2-4-1-2- ماکیاولیست ها.....
17	2-1-4-1- پاره تو.....
18	2-4-1-2- موسکا
19	2-2- نظریات رادیکال ها.....
19	2-2-1- مارکس.....
22	2-2-1-1- پرولتاریزه شدن
23	2-2-2- انگلس.....
23	2-2-3- لنین.....
24	2-2-4- نئو مارکسیست ها.....
24	2-2-4-1- نیکوس پولانزانس.....

25	2-4-2-2-برنشتاین و کائوتسکی
27	3-2- نظریات التقاطی
27	1-3-2- ماکس وبر
31	2-3-2- رالف دارندورف
33	3-3-2- گرهارد لنسکی
33	4-3-2- گیدنز
35	5-3-2- فرانک پارکین

فصل سوم: بنیادهای نظری طبقه متوسط جدید

41	1-3- تاریخچه کاربرد اصطلاح «طبقه متوسط جدید»
46	2-3- ملاک های اصلی طبقه متوسط جدید
48	1-2-3- تحصیلات
48	2-2-3- شغل
51	3-2-3- درآمد
52	4-2-3- سبک زندگی
54	3-3- خصوصیات طبقه متوسط جدید
56	4-3- نظریه های مربوط به طبقه متوسط جدید در جوامع سرمایه داری پیشرفته
57	1-4-3- طبقه متوسط جدید از نظر توصیفی
60	3-2-4- طبقه متوسط جدید به عنوان طبقه کارگر جدید
61	3-4-3- طبقه متوسط جدید به عنوان بخشی جدا ناپذیر از طبقه کارگر
62	5-3- نظریه های مربوط به طبقه متوسط جدید در کشورهای در حال توسعه

فصل چهارم: پیشینه نظری طبقه متوسط جدید در ایران

71	1-4- جلال ال احمد
74	2-4- احمد اشرف
78	3-4- جیمز بیل
80	4-4- سعید برزین
80	5-4- حسین بشیریه
81	6-4- عبدالعلی لهسایی زاده

فصل پنجم: تحولات طبقه متوسط جدید در ایران؛ از رضاشاه تا هژمونیک شدن گفتمان انقلاب اسلامی

87	1-5- آشنایی با گفتمان های طبقه متوسط جدید در دوره پهلوی
87	1-1-5- گفتمان دموکراسی (ملی-گرا-لیبرال)
88	2-1-5- گفتمان سوسیالیسم
89	3-1-5- گفتمان مقاومت اسلامی
90	2-5- دوره نخست (1320-1304)
90	1-2-5- نمایی از طبقه متوسط جدید در دوره نخست

93.....	2-2-5-گفتمان مسلط
96.....	3-2-5-گفتمان های سیاسی رقیب
96.....	1-3-2-5-گفتمان دموکراسی
97.....	2-3-2-5-گفتمان سوسیالیسم
100.....	3-3-2-5-گفتمان مقاومت اسلامی
102.....	3-5-دوره دوم (1320تا1357)
102.....	1-3-5-نمایی از طبقه متوسط جدید در دوره دوم
108.....	2-3-5-گفتمان مسلط
109.....	3-3-5-گفتمان های رقیب دوره پهلوی دوم
109.....	1-3-3-5-گفتمان دموکراسی
113.....	2-3-3-5-گفتمان سوسیالیسم
116.....	3-3-3-5-گفتمان مقاومت اسلامی

فصل ششم: طبقه متوسط جدید؛ از انقلاب اسلامی تا پایان جنگ تحمیلی

131.....	1-6-دوره سوم: 1357-1368
131.....	1-1-6-نمایی از طبقه متوسط جدید در دوره سوم (1357-1368)
132.....	1-1-1-6-رشد جمعیت شهرنشین
133.....	2-1-1-6-سطح تحصیلات و آموزش عالی
135.....	3-1-1-6-رشد بوروکراسی
136.....	2-1-6-گفتمان مسلط
142.....	3-1-6-گفتمان های رقیب
142.....	1-3-1-6-گفتمان سوسیالیسم
145.....	2-3-1-6-گفتمان دموکراسی

فصل هفتم: طبقه متوسط جدید؛ از پایان جنگ تحمیلی تا هژمونیک شدن گفتمان اصلاحات

151.....	1-7-دوره چهارم: 1368-1376
151.....	1-1-7-نمایی از طبقه متوسط جدید در دوره چهارم
151.....	1-1-1-7-رشد شهرنشینی
152.....	2-1-1-7-سطح تحصیلات و آموزش عالی
154.....	3-1-1-7-رشد بوروکراسی و تکنوکرات ها
156.....	4-1-1-7-سبک زندگی
159.....	2-1-7-گفتمان مسلط
165.....	3-1-7-گفتمان های رقیب
165.....	1-3-1-7-گفتمان دموکراسی
169.....	4-1-7-بی قراری در گفتمان مسلط
170.....	1-4-1-7-عوامل بی قراری در گفتمان سنت گرایی ایدئولوژیک
170.....	1-1-4-1-7-تشکیل روحانیون مبارز

171.....	2-1-4-1-7-اتمام جنگ.....
172.....	3-1-4-1-7-بازنگری قانون اساسی.....
172.....	4-1-4-1-7-ارتحال امام خمینی (ره).....
173.....	5-1-4-1-7-تحولات جمعیتی.....
175.....	6-1-4-1-7-رشد نابرابری های اقتصادی.....
175.....	7-1-4-1-7-انسداد فضای سیاسی.....
176.....	5-1-7-شاخص های بی قراری گفتمان مسلط.....
176.....	1-5-1-7-افزایش میزان خودکشی.....
178.....	2-5-1-7-افزایش اعتیاد و جرم و جنایت.....
178.....	3-5-1-7-مشروعیت سیاسی نظام.....
180.....	4-5-1-7-افزایش تعداد نیروهای مسلح.....
181.....	5-5-1-7-نظر سنجی.....
183.....	6-1-7-گذار طبقه متوسط جدید از موقعیت سوژه ای به سوژگی سیاسی.....
185.....	7-1-7-برجسته سازی و حاشیه رانی.....
187.....	8-1-7-منطق تفاوت و هم ارزی.....
189.....	9-1-7-قابلیت دسترسی.....
190.....	10-1-7-قابلیت اعتبار.....
190.....	11-1-7-هژمونی گفتمان اصلاحات.....
193.....	نتیجه گیری (طرحی برای آینده).....
195.....	کتابنامه.....

فهرست جداول

صفحه	عنوان
25.....	جدول شماره 1: طرح طبقاتی پولانزانس در جوامع نوین.....
68.....	جدول شماره 2: تفاوت طبقه متوسط جدید در جوامع توسعه یافته و در حال توسعه.....
133.....	جدول شماره 3: میزان جمعیت شهرنشین و روستانشین.....
152.....	جدول شماره 4: نسیر رشد شهرنشین.....
154.....	جدول شماره 5: میزان باسوادی در جامعه ایران.....
155.....	جدول شماره 6: آمار کارکنان دستگاه دولتی بر حسب مدرک تحصیلی.....
157.....	جدول شماره 7: متوسط هزینه های ناخالص غیرخوراکی سالانه یک خانوار شهری.....
158.....	جدول شماره 8: انتخاب اسم فرزند.....
174.....	جدول شماره 9: میزان پایبندی به ارزش های مذهبی.....
175.....	جدول شماره 10: بودجه عمومی دولت.....
181.....	جدول شماره 11: پرداختی های قطعی امور عمومی بودجه عمومی دولت برای حفظ نظم و امنیت داخلی کشور.....
182.....	جدول شماره 12: میزان رضایت.....
183.....	جدول شماره 13: درصد رضایت از جامعه.....

فهرست نمودار

صفحه	عنوان
50	نمودار شماره 1: نمودار لایه بندی قشرهای طبقه متوسط جدید از نظر ریمون آرون.....
74	نمودار شماره 2: نمودار لایه بندی قشرهای طبقه متوسط جدید از نظر جلال آل احمد.....
158	نمودار شماره 3: میانگین درصد رشد سالانه تعداد عناوین کتب منتشره 1376-1367.....
161	شماره 4: نمودار مفصل بندی گفتمان محافظه کار.....
166	نمودار شماره 5: مفصل بندی گفتمان اصلاح طلب در سال 1376.....
177	نمودار شماره 6: میانگین سالانه خودکشی نسبت به کل جمعیت.....

پیشگفتار

تاریخ سیاسی - اجتماعی ایران گویای نقش موثر طبقات اجتماعی در بروز تحولات و خط سیر آنها است. اما با این وجود، مطالعات و تحقیقاتی که از منظر تحلیل طبقاتی به ارزیابی اقتصاد سیاسی در ایران پرداخته اند، محدود هستند؛ علاوه بر این باید گفت که این مطالعات محدود هم بیشتر تحت استیلای روش و نظریه مارکسیستی بوده اند. نظریه مارکسیستی بر مبنای دوگانگی طبقاتی (بورژوا - پرولتر) پافشاری دارد و از این نظر نقش گروه‌های جدید اجتماعی را در نظر نمی‌گیرد. طبقه متوسط جدید یکی از این گروه‌های نوین است که بواسطه شیوه تولید سرمایه داری و گسترش مدرنیته بروز کرده و امروزه جایگاه مهمی در مناسبات سیاسی - اجتماعی دارد. این طبقه بواسطه وضعیت خاص اقتصادی، سیاسی و سبک فرهنگی، به عنوان طبقه‌ای حامل دموکراسی و مدرنیزاسیون بویژه در کشورهای جهان سوم قلمداد می‌شود. در ایران طبقه متوسط جدید منشا تحولات مختلفی بوده است. از این رو اندیشمندان مختلفی در قبل و بعد از انقلاب به این موضوع پرداخته اند. در بیشتر این تحقیقات که با استفاده از روش‌های توصیفی - تحلیلی به شرح و بررسی این مسئله پرداخته اند، جایگاه مترقی و نقش این طبقه در نوسازی جامعه مورد تأیید قرار گرفته است. گرچه نباید فراموش کرد که برخی پژوهش‌ها موضعی منفی نسبت به این طبقه داشتند؛ عده‌ای این طبقه را در خدمت حکومت دانسته اند و عده‌ای دیگر ماهیت و عملکرد آنرا در راستای ترویج لیبرالیسم و شیوع سبک زندگی غربی برآورده کرده اند. آنچه که در این تحقیقات کمتر مورد توجه قرار گرفته است، استفاده از روش تحلیل گفتمان برای فهم منازعات طبقاتی موجود در جامعه است. استفاده از این روش می‌تواند ما را در تعیین فضای تعاملات و تخصیقات گفتمانی گروه‌ها و طبقات مختلف یاری کند. طبقه متوسط جدید یکی از گروه‌های است که بواسطه برخورداری از منزلت سیاسی - اجتماعی توانسته است گفتمان‌های تأثیر گذاری را در سپهر سیاسی ایران مفصل بندی کند. از این نظر طبقه متوسط جدید در قبل و بعد از انقلاب اسلامی با بهره‌گیری از گفتمان‌های دموکراسی خواهی، سوسیالیسم، نواندیشی دینی و اصلاح طلبی همواره در پی پیاده کرده توسعه سیاسی و نوسازی اقتصادی - اجتماعی در ایران بوده است. اما با این وجود، گفتمان‌های مدنظر طبقه متوسط جدید هیچگاه نتوانسته اند هژمونی خود را حفظ کرده و برای مدت زیادی استمرار داشته باشند. این رساله با ارزیابی مختصر نقش طبقه متوسط جدید در تحولات گفتمانی قبل از انقلاب اسلامی، به دنبال فهم و واکاوی جایگاه این طبقه در روی کار آمدن گفتمان اصلاحات در سال 76 است. از این نظر منازعات گفتمانی طبقه متوسط جدید با گفتمان مسلط شده پس از انقلاب اسلامی بررسی می‌شود. ارزیابی ماهیت و تحولات گفتمان مسلط نشان می‌دهد که این گفتمان نتوانسته است پاسخگوی مطالبات و آرمان‌های طبقه متوسط جدید باشد. به همین جهت طبقه متوسط جدید در دهه دوم انقلاب به رقابت با گفتمان مسلط پرداخت و با مفصل بندی گفتمان اصلاح طلبی، توسعه سیاسی و نوسازی اجتماعی را دنبال کرد. در پایان باید خاطر نشان کرد همانطور که ماهیت روش و نظریه تحلیل گفتمان ایجاب می‌کند ما تنها فهم منازعات

کلامی-معنایی گفتمان طبقه متوسط جدید با گفتمان مسلط و کیفیت هژمونیک شدن گفتمان اصلاحات در سال 76 را واکاوی می کنیم. به تعبیر دیگر تعلیل و چرایی پیروزی یا شکست گفتمان اصلاحات در قلمرو مفهومی این رساله نمی گنجد و نیازمند پژوهشی دیگر است.

فصل اول

کلیات

1-1- طرح مسئله

رخداد انقلاب اسلامی مفصل بندی گفتمانی نوینی بود که در پاسخ به بی اعتباری و خلأ معنایی گفتمان مسلط پهلوی ظهور کرد؛ این کلان - گفتمان نوین از یک طرف معطوف به مطالبات طبقات مدرن و به نوعی دنباله آمال سیاسی - اجتماعی مشروطه بود و از طرف دیگر حکایت از عاملیت یافتن اقشار و گروه های به حاشیه رانده شده سنتی داشت. در جریان تحولات منتج به انقلاب اسلامی، این گفتمان حاشیه ای و «نادیده انگاشته شده» با پیدا کردن وجهی اسطوره ای و استعلائی و از طریق مکانیزم «هم ارزی میان هویت های متفاوت»، مقبولیتی فراگیر یافت. گفتمان انقلاب اسلامی هویت خود را بر اساس قرائت خاص خود از دال های شناور استقلال، آزادی و اسلامیت شکل داد. بعد از شکل گیری گسست میان نیروهای سنتی - مدرن که منجر به خلع نیروهای لیبرال و مدرن از قدرت شد، ما عملاً شاهد نوعی تک صدائی و انحصار در فضای سیاسی جامعه هستیم؛ در این دوران «پیشاسیاست» بواسطه حضور کاریزماتیک امام خمینی و همچنین شرایط خاص جنگ، سپهر سیاست ایران عاری از منازعه و اختلاف های جدی است؛ اما با اتمام جنگ و فوت امام، عرصه اجتماعی - سیاسی جامعه وارد مرحله «سیاست» می شود؛ مرحله ای که ویژگی آن بازتولید اختلافات و کشاکش های سیاسی - فرهنگی می باشد؛ در این برهه فقدان الگوی کاریزماتیک وحدت بخش، لزوم بازسازی کشور بعد از جنگ و همچنین راهبردهای اقتصادی و سیاسی - فرهنگی دولت هاشمی، جامعه را وارد مرحله ای نوین کرد؛ رشد خصوصی سازی، افزایش سرمایه گذاری خارجی و خصوصی داخلی، تنش زدایی از روابط خارجی، رشد مراکز آموزش عالی، گشایش نسبی فضاهای فرهنگی و سیاسی و همگی نمونه هایی از تغییر چهره جامعه ایران بود.

در این شرایط یکی از پیامدهای این تحولات، رشد و گسترش طبقه متوسط جدید بود. این طبقه در دهه دوم انقلاب توانست به بسیاری از مراکز تصمیم گیری و اجرایی راه یابد و بواسطه برخورداری از مهارت، تخصص و دانش جدید، جامعه نیاز مبرمی به وجود آنها پیدا کرد. طبقه متوسط جدید اساساً از یک طرف محصول نوسازی اقتصادی - اجتماعی جامعه است و از سوی دیگر خود به عاملی برای پیشبرد پروژه نوسازی در کشورهای جهان سوم بدل می شود. اعضای طبقه متوسط جدید عمدتاً از تحصیلات عالی برخوردارند، از

پذیرش مناسبات سنتی قدرت رویگردان هستند، در سطوح مختلف با افکار و اندیشه های غربی آشنا هستند، اعضای آن از هر نوع جزم دینی آزادند و قدرت آنان از فنون و مهارتی ناشی شده است که در نتیجه تحصیلات رسمی کسب کرده اند و اکثر از منظری رادیکال به سیاست چشم دارند. می توان گفت که «روشنفکران» مهم ترین لایه طبقه متوسط جدید محسوب می شود که عمدتاً نقش تئوریزه کردن و رهبری جنبش های سیاسی-اجتماعی جهان سوم را بر عهده می گیرند.

گذار از شرایط استعاری اوایل انقلاب، جابه جایی در دو منبع مشروعیت بخش جمهوری اسلامی (امام خمینی و جنگ) و بوجود آمدن مشکلات و نابه هنجاری های اجتماعی و اقتصادی، استمرار و فراگیری معانی و شعارهای انقلاب اسلامی را با چالش مواجه ساخت. در این شرایط طبقه متوسط جدید در ایران ضمن تعریف مؤلفه های گفتمانی خود، از یک طرف به تفکیک و تمیز مرزهای فکری-عقیدتی خود با طبقه متوسط سنتی پرداخت و از طرف دیگر با بسیج اعضا و تجمیع منافع گروهی خود خواستار مشارکت هر چه بیشتر در ساختار سیاسی کشور شد. این طبقه که شامل «روشنفکران، هنرمندان، بروکرات ها، نویسندگان، کارمندان حرفه ای، تکنوکرات ها، دانشجویان و ... است در طول دهه 70 حول دال مرکزی «توسعه سیاسی» و همچنین جامعه مدنی، مردم سالاری و ... به خود هویت داد و توانست در قالب گفتمان اصلاحات به تولید معنا پردازد.

مسئله مهم اینجاست که اساساً چارچوب تفهیمی تحلیل گفتمان بر این مفروض استوار است که کلیت معنایی-کلامی گفتمان ها بر موقعیت سوژه مسلط است و امکان عمل آزادانه سوژه نفی می شود؛ در این روش سوژه به یک مفهوم منفعل «درون گفتمانی» تقلیل داده می شود که به قول فوکو رهایی و آزادی سوژه در چارچوب اپیستمه مسلط بی معنی می شود. اما لاکلاو و موفه بر این امر تأکید می کنند که عاملیت سوژه را می توان در شرایط بی قراری گفتمان مسلط نیز مشاهده کرد؛ در این شرایط گفتمان مسلط دیگر قادر به هویت بخشی به سوژه ها نیست، بلکه این سوژه ها هستند که می توانند به گفتمان های آینده شکل دهند. در حقیقت ما در این رساله در پی آن هستیم که ضمن وفادار ماندن به روش تحلیل گفتمان، نقش سوژگی سیاسی طبقه متوسط جدید در حاکم شدن گفتمان اصلاحات در سال 76 را بررسی کنیم.

1-2- پیشینه و ادبیات موضوع

1-2-1- کتاب ها:

الف) قدرت، گفتمان و زبان (ساز و کارهای جریان قدرت در ج.ا.ا.)؛ نوشته سید علی اصغر سلطانی در این کتاب چگونگی شکل گیری گفتمان انقلاب اسلامی و همچنین منازعه معنایی گفتمانهای اصول گرایی و

اصلاح طلب در مطبوعات بررسی شده است.

ب) جادوی گفتار؛ ذهنیت فرهنگی و نظام معنایی در انتخابات دوم خرداد؛ نوشته دکتر محمد جواد غلامرضا کاشی. در این کتاب مطالعه دوم خرداد از لحاظ فهم نظام معنایی آن با توجه به بررسی مطبوعات و نشریات دو جناح صورت گرفته است. این کتاب درصدد نشان دادن این امر است که انتخابات دوم خرداد صحنه‌ی رویارویی، رقابت و منازعه میان کدامیک از گفتارها و نظام‌های معنایی بوده است.

ج) روایتی آسیب‌شناختی از گسست نظام و مردم در دهه دوم انقلاب؛ نوشته ناصر قبادزاده.

در این کتاب با تکیه بر تئوری جانسون به دوم خرداد پرداخته شده است؛ این کتاب ضمن ارزیابی تغییر در ارزش‌ها و محیط، اینگونه تغییرات را عامل نامتعادل شدن نظام اجتماعی دانسته است که حادثه دوم خرداد به عنوان پدیده‌ای تعادل‌بخش تصویر شده است.

د) طبقه متوسط و تحولات سیاسی در ایران معاصر؛ نوشته محمد حسین بحرانی

این کتاب از طریق روش تحلیل گفتمان، به تحلیل طبقه متوسط جدید و گفتمان‌های آن در تاریخ معاصر ایران پرداخته است. در این اثر منازعات معنایی طبقه متوسط جدید با گفتمان پهلوی و گفتمان جمهوری اسلامی بررسی شده است. در این راستا افراد، گروه‌ها و جریان‌های سیاسی مرتبط با این گفتمان‌ها مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند.

1-2-2- پایان نامه‌ها

1- قدرت و دانش در ایران (دوره اصلاحات) استاد راهنما: دکتر تاجیک. دانشجو: مژگان شمس. فرضیه اساسی این رساله بر این اساس است که گفتمان اصلاح‌طلبی، گفتمانی مدرنیستی بوده است و بدین صورت این گفتمان مدرنیستی باعث به قدرت رسیدن اصلاحات شده است.

2- مبانی و عوامل شکل‌گیری جنبش دوم خرداد. استاد راهنما: دکتر مسعود غفاری دانشجو سید حسن

اطهری. فرضیه این نوشته تأکید دارد که دوم خرداد به واسطه شکافهای سیاسی-اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی و انسداد کانال‌های مشارکت سیاسی و نتیجه‌ی حاکمیت دولت بروکراتیک اقتدارگرا بوده است.

هر یک از این کتاب‌ها و پایان‌نامه‌ها به نحوی تحولات سیاسی-اقتصادی و شکل‌گیری منازعات معنایی حاصل از انقلاب اسلامی را مورد بررسی قرار داده‌اند؛ بخشی از این مطالعات کمر به فهم و توصیف

منازعات شکل گرفته میان دو گفتمان اصولگرایی و اصلاح طلبی بسته اند و برخی دیگر به تعلیل دلایل بروز رخداد دوم خرداد و گفتمان اصلاح طلبی پرداخته اند. اما به نظر می رسد آنچه در این مطالعات به چشم نمی خورد، بررسی ظهور دوم خرداد و گفتمان اصلاحات از منظر تحلیل طبقاتی است؛ به تعبیر دیگر در این مطالعات تنها به منازعات گروهها و جریان های سیاسی بسنده شده است. کتاب طبقه متوسط محمد حسین بحرانی با توسل به روش تحلیل گفتمان تا حدی از منظر طبقاتی به تحولات گفتمانی ایران معاصر پرداخته است اما در این کتاب نیز نقش و جایگاه طبقه متوسط جدید به صورتی روشمند در چهارچوب روش و نظریه تحلیل گفتمان مورد ارزیابی قرار نگرفته است. به همین جهت ما در این رساله می کوشیم تا علی رغم پیچیدگی های مفهومی، از منظر تحلیل معانی و نشانه های گفتمان طبقه متوسط جدید، نقش و جایگاه این طبقه را در هژمونیک شدن گفتمان اصلاحات واکاوی کنیم.

1-3 - سوال اصلی پژوهش:

علل هژمونیک شدن گفتمان اصلاحات در سال 76 چه بود؟

1-4- فرضیه تحقیق:

به نظر می رسد هژمونیک شدن گفتمان اصلاحات نتیجه بی قراری قرائت مسلط از گفتمان انقلاب اسلامی (سنت گرای ایدئولوژیک) و به دنبال آن گذار طبقه متوسط جدید از «موقعیت سوژگی» به «سوژه سیاسی» بود.

1-5- روش آزمون فرضیه پژوهش:

روش آزمون فرضیه در این رساله بر پایه روش کتابخانه ای است.

1-6- محدودیت و محدوده پژوهش:

نبود منابع کافی در رابطه با طبقه متوسط جدید، پیچیدگی های مفهومی طبقه متوسط جدید، فقدان یک نظریه طبقاتی غیرمارکسیستی برای تحلیل زوایای این طبقه، وجود برخی تنش های مفهومی میان روش تحلیل گفتمان با نظریه طبقاتی ناظر به طبقه متوسط جدید (برای نمونه بحث انکار سوژه طبقاتی در روش تحلیل گفتمان) و... را می توان جزو محدودیت ها این رساله دانست.

محدوده زمانی این رساله از اوایل به قدرت رسیدن رضاشاه تا پیروزی گفتمان اصلاحات در دوم خرداد

1-7- اهداف پایان نامه:

- الف) فهم عناصر گفتمانی طبقه متوسط جدید در ایران.
ب) فهم منازعات معنایی میان طبقه متوسط جدید و گفتمان مسلط انقلاب اسلامی.
ج) فهم جایگاه طبقه متوسط جدید در پیروزی اصلاحات در سال 76
د) اهمیت و جایگاه طبقه متوسط جدید در آینده سیاسی اجتماعی ایران بعد از دوم خرداد.

1-8- اهمیت، ارزش و کاربرد نتایج پایان نامه:

نظر به اینکه طبقه متوسط جدید در آینده سیاسی اجتماعی ایران دارای نقش و جایگاه مهمی است ضرورت پرداختن به این مسئله احساس می شود. این نوشتار می تواند در بازشناسی جایگاه طبقه متوسط جدید در تحولات سیاسی اجتماعی گذشته و آینده ایران راهگشا باشد.

1-9- سازمان دهی مطالب پژوهش

ما در این رساله در قالب 7 فصل به شرح و بررسی موضوع مدنظر پرداخته ایم؛ در فصل اول کلیات تحقیق ناظر به بررسی طرح مسئله، سوال تحقیق و فرضیه ارائه شده است. در فصل دوم به ارزیابی مفهوم طبقه از دیدگاههای پرداخته مختلف پرداخته ایم؛ در این راستا تعاریف و مفهوم طبقه از سه جهت دیدگاههای محافظه کار، رادیکال و تلفیقی عرضه شده است. در فصل سوم مبانی نظری طبقه متوسط جدید از زوایای مختلف مورد ارزیابی قرار گرفته و نظریات مرتبط با این مفهوم ذکر شده است. در فصل چهارم جهت بررسی دقیق تر طبقه متوسط در ایران، پیشینه نظری و تحقیقاتی طبقه متوسط جدید در ایران را از نظر گذرانده ایم. در فصل پنجم تحولات طبقه متوسط جدید در ایران را از زمان به قدرت رسیدن رضاشاه تا زمان انقلاب 57 بررسی کرده ایم. در این راستا ما با توجه به روش تحلیل گفتمان، منازعات گفتمانی طبقه متوسط جدید با گفتمان مسلط را ارائه داده ایم. بر همین اساس در فصل ششم تحولات عینی و گفتمانی طبقه متوسط جدید را از هژمونیک شدن گفتمان انقلاب اسلامی تا پایان جنگ تحمیلی پی گرفته ایم و در ادامه آن در فصل هفتم نقش و جایگاه طبقه متوسط جدید در هژمونیک شدن گفتمان اصلاحات سال 1376 را مورد فهم و ارزیابی قرار داده ایم.